

ELEKTRON CHIPTALAR TARIXI VA ULARNING RIVOJLANISH BOSQICHLARI

Qambarov Muhsin,

Toshkent islom instituti 404-guruh talabasi.

Annotatsiya. *Ushbu maqolada Chiptaning turlari va ularning tariflar va Chiptalar tarixi va rivojlanish bosqichlari, shuningdek, chiptalarning afzallik va kamchiliklari haqida atroflicha ma'lumotlar berilgan.*

Kalit soʻzlar: chipta, xarid, elektron, temir yoʻl, aeroport.

Oʻzbek tilida chipta soʻzi “bilet” maʼnosini anglatadi va turli xizmatlar yoki tadbirlarga kirish yoki qatnashish uchun ishlatiladi.

Til jihatidan: Chipta — bu muayyan xizmat yoki tadbirga kirish yoki qatnashish huquqini beruvchi hujjat yoki kartochna.

Termin jihatidan: Chipta, odatda, qatnov xizmatlari (aviatsiya, temir yoʻl, avtobus), kino, teatr, sport tadbirlari, kontsertlar va boshqa tadbirlarga kirish uchun ishlatiladi. Chipta egasiga muayyan joyda yoki tadbirda qatnashish imkoniyatini beradi.

Chiptaning turlari va ularning tariflari:

Aviatsiya chiptasi.

Til jihatidan: Aviatsiya chiptasi — bu samolyotda sayohat qilish huquqini beruvchi hujjat.

Termin jihatidan: Aviatsiya chiptasi aviakompaniya yoki sayohat agentligi tomonidan berilgan hujjat boʻlib, unda yoʻlovchining ismi, parvoz raqami, parvoz sanasi va vaqti, hamda yoʻnalish maʼlumotlari koʻrsatiladi.

Temir yoʻl chiptasi.

Til jihatidan: Temir yoʻl chiptasi — bu poyezdda sayohat qilish huquqini beruvchi hujjat.

Termin jihatidan: Temir yoʻl chiptasi temir yoʻl kompaniyasi tomonidan berilgan hujjat boʻlib, unda yoʻlovchining yoʻnalishi, ketish vaqti, va poyezd raqami haqida maʼlumotlar mavjud.

Tadbir chiptasi.

Til jihatidan: Tadbir chiptasi — bu konsert, sport oʻyinlari, teatr spektakllari va boshqa tadbirlarga kirish huquqini beruvchi hujjat.

Termin jihatidan: Tadbir chiptasi tashkilotchilar tomonidan berilgan hujjat boʻlib, unda tadbir sanasi, vaqti, joyi, va oʻtiradigan joy (agar mavjud boʻlsa) haqida maʼlumotlar koʻrsatilgan.

Chiptalar, odatda, elektron yoki qogʻoz shaklida boʻlishi mumkin. Elektron

chiptalar zamonaviy texnologiyalar tufayli keng tarqalgan bo'lib, ulardan foydalanish oson va qulay.

Elektron chiptalarning afzalliklari va kamchiliklari

Afzalliklari:

- Qulaylik: Elektron chiptalar orqali chiptani yo'qotish xavfi yo'q va ularni qayta chop etish oson.

- Tezkorlik: Chiptalarni onlayn xarid qilish orqali vaqtni tejash mumkin.

- Xavfsizlik: Elektron chiptalar soxta chiptalarni oldini olishda yordam beradi.

Kamchiliklari:

- Texnik muammolar: Elektron chiptalar telefon yoki elektron qurilma ishdan chiqqanda muammo tug'dirishi mumkin.

- Internetga bog'liqlik: Elektron chiptalar internetdan foydalanishni talab qiladi, bu esa ba'zi hududlarda muammo bo'lishi mumkin.

Chiptalarni xarid qilish va foydalanish jarayoni

1. Chiptalarni xarid qilish:

- Onlayn xarid: Ko'pgina chiptalar rasmiy saytlar yoki sayohat agentliklari orqali onlayn xarid qilinadi.

- Shaxsan xarid: Temir yo'l vokzallari, aeroport kassalari yoki tadbir joylarida chiptalar sotiladi.

2. Chiptalarni qabul qilish:

- Elektron chiptalar email orqali yoki maxsus mobil ilovalar orqali yuboriladi.

- Qog'oz chiptalar kassa yoki pochta orqali olinadi.

3. Chiptalarni foydalanish:

- Aeroportda yoki temir yo'l stansiyasida ro'yxatdan o'tish uchun chipta va shaxsiy guvohnoma kerak bo'ladi.

- Tadbir joylarida chipta skanerlanadi va kirish imkoniyati beriladi.

Chiptalar tarixi va rivojlanishi.

Albatta, chiptalar tarixi uzoq va qiziqarli. Har bir chipta turi (aviatsiya, temir yo'l va tadbir chiptalari) o'zining rivojlanish jarayoniga ega. Keling, ularning har biri haqida qisqacha tarixiy ma'lumotlar beray:

1. Aviatsiya chiptalari tarixi

Boshlanishi:

- 1910-1920-yillar: Aviatsiya tijorat maqsadlarida yangi boshlanayotgan davr edi. Birinchi tijorat reyslari Amerika Qo'shma Shtatlari va Evropada paydo bo'ldi. Bu davrda chiptalar ko'pincha oddiy qog'oz varaqalari bo'lib, minimal ma'lumotlarni o'z ichiga olgan.

Rivojlanishi:

- 1930-1940-yillar: Aviatsiya sanoati rivojlanib borishi bilan chiptalar yanada rasmiylashdi. Chiptalarda yo'lovchi ismi, parvoz raqami va yo'nalish kabi ma'lumotlar

paydo bo'ldi.

- 1950-1960-yillar: Jet dvigatellarining paydo bo'lishi va aviakompaniyalarning ko'payishi bilan aviatsiya chiptalari yanada murakkablashdi va rasmiylashdi. Bu davrda birinchi marta chiptalarda o'tirish joylari raqamlari kiritildi.

Elektron chiptalar:

- 1990-yillar: Internet va axborot texnologiyalari rivojlanishi bilan elektron chiptalar (e-ticket) paydo bo'ldi. Elektron chiptalar xavfsizlik va qulaylik nuqtai nazaridan an'anaviy qog'oz chiptalarni asta-sekin siqib chiqardi.

- 2000-yillar: Bugungi kunda aksariyat aviakompaniyalar elektron chiptalardan foydalanadi. Yo'lovchilar onlayn ravishda chiptalarni sotib oladi va aeroportda faqat shaxsiy guvohnoma bilan ro'yxatdan o'tadi.

2. Temir yo'l chiptalari tarixi:

Boshlanishi:

- 19-asr boshlarida: Temir yo'l transporti 19-asr boshlarida rivojlana boshlagan. Birinchi temir yo'l chiptalari oddiy qog'ozdan yasalgan va qo'lda yozilgan ma'lumotlarni o'z ichiga olgan.

Rivojlanishi:

- 19-asr o'rtalarida: Temir yo'l transporti kengayishi bilan chiptalar yanada murakkablashdi. Stansiyalarda chiptalarni chiqarish uchun maxsus printerlar va shtamplar paydo bo'ldi.

- 20-asr boshlarida: Avtomatlashtirilgan chipta tizimlari paydo bo'ldi. Bu tizimlar chiptalarni tezroq va aniqroq chiqarishga imkon berdi.

Elektron chiptalar:

- 1990-yillar: Internet texnologiyalari rivojlanishi bilan temir yo'l chiptalari ham elektron shaklga kirdi. Elektron chiptalar yo'lovchilarga internet orqali chiptalarni sotib olish imkonini berdi.

- Hozirgi zamonda: Ko'plab temir yo'l kompaniyalari elektron chiptalardan foydalanadi. Yo'lovchilar elektron chiptalarni telefon yoki boshqa elektron qurilmalar orqali ko'rsatishadi.

3. Tadbir chiptalari tarixi

Boshlanishi:

- 19-asr boshlarida: Teatrlar, konsertlar va sport tadbirlari uchun chiptalar paydo bo'ldi. Bu chiptalar oddiy qog'ozdan yasalgan va qo'lda yozilgan ma'lumotlarni o'z ichiga olgan.

Rivojlanishi:

- 20-asr boshlarida: Tadbir chiptalari yanada rasmiylashdi va murakkablashdi. Ular rangli va dizayni yaxshilangan holda chiqarildi, hamda himoya belgilari qo'shildi.

Elektron chiptalar:

- 1990-yillar: Internetning rivojlanishi bilan tadbir chiptalari ham elektron

shaklga o‘tdi. Onlayn chipta sotish platformalari paydo bo‘ldi.

- Hozirgi zamonda: Elektron chiptalar keng tarqalgan va ular QR-kod yoki bar-kod yordamida skanerlanadi. Bu tizim chiptalarni soxtalashtirishdan himoya qilishda muhim rol o‘ynaydi.

Umumiy rivojlanish:

- Texnologiya: Texnologik rivojlanish chiptalar tizimini o‘zgartirib yubordi. Elektron chiptalar xavfsiz, qulay va tezkor bo‘lib, an’anaviy qog‘oz chiptalarni siqib chiqarmoqda.

- Xavfsizlik: Elektron chiptalar xavfsizlikni oshirdi, chunki ularni soxtalashtirish yoki yo‘qotish ehtimoli kam.

- Qulaylik: Elektron chiptalar yo‘lovchilarga internet orqali chiptalarni sotib olish va saqlash imkonini beradi, bu esa vaqt va kuch tejash imkonini beradi.